

Наталія Сивак

РАЗВИТИЕ ПОНЯТИЯ “СОЦИАЛИЗАЦИЯ” В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТАХ ПЕДАГОГОВ ПЕРИОДА XIX – XX ВЕКА

В статье раскрыто развитие и становление социализации как социально-педагогического понятия в период XIX-XX века; сосредоточено внимание и проанализированы труды педагогов, психологов отмеченного периода, относительно расширения сущности и содержания понятия социализация: составляющих, механизмов, закономерностей, уровней, факторов социализации, как процесса; роли общества и наследственности в отмеченном процессе.

Ключевые слова: воспитание, социализация; концепции социализации; сущность, содержание, составляющие, механизмы, закономерности, уровни, факторы социализации.

Nataliia Sivak

DEVELOPMENT OF CONCEPT “SOCIALIZATION” IN PEDAGOGICAL WORKS OF TEACHERS DURING PERIOD OF XIX – XX AGE

The development and becoming of socialization as a social pedagogical concept in a period XIX-XX of age is exposed in the article; the attention is concentrated and works of teachers, psychologists of the noted period, are analyzed in relation to expansion of essence and maintenance of concept socialization: constituents, mechanisms, law conformities, levels, factors of socialization, as a process; roles of society, education and heredity, are in the noted process. So ideas the analysis of which grounds us to talk about expansion of approaches teachers in relation to socialization of personality appear in works of teachers in the middle of XIX age: the unity of school, state, church, clubs, social organizations; relations between basic agents; the use of game and labor is in the process of introduction a man to socium. it should be noted that teachers of this period, examining personality in the process of socialization from the point of authentication and interiorization, is specified on bilaterality of socialization, in which a man occupies active position and influences on different social processes. Psychological bases of socialization are opens up in works of psychologists. Works of teachers are analyzed in relation to expansion of maintenance of socialization by a concept “self-realization”.

Keywords: socialization, education; conceptions of socialization; essence, maintenance, constituents, mechanisms, law conformities; levels, factors of concept socialization.

Рецензенти:

Галус О. М. – д. пед. н., проф.

Ящук І. П. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 26.05.14

УДК: 94(37)+371.3

Ліана Солжарян

ВПЛИВ НАУКОВИХ ТА ПРОСВІТЯНСЬКИХ ТОВАРИСТВ НА РОЗВИТОК ГІМНАЗІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядається діяльність наукових та просвітянських товариств та їх вплив на розвиток гімназійної освіти у другій половині XIX – початку XX століття в Україні та зокрема в Одеському регіоні; розкрито сутність наукових товариств та вивчено їх внесок у розвиток і демократизацію науки та справу популяризації наукових знань; проаналізовано низку просвітянських товариств, які функціонували у вказаний період та здійснювали роботу над станом освіти та кількістю неписьмених в Україні.

Ключові слова: наукові товариства; просвітянські товариства; гімназійна освіта; друга половина XIX – початок XX століття.

Вступ. У період другої половини XIX – початку XX століття відбувається бурхливий розвиток культури, на який вплинули також зміни, які відбувались у сфері освіти. Наряду з реформами, на освіту сприяли просвітянські та наукові товариства. Як відомо, царський уряд намагається залишати неписьменими народні маси, дозволяючи отримувати освіту лише дітям дворян та чиновників. Міністр народної освіти адмірал О. Шишков підкреслював, що надання освіти незможним людям зашкодило б країні. Більшість просвітянських товариств намагалась покращити стан освіти серед селян та незможних людей, зокрема, змусити збільшити кількість таких учнів у гімназіях. До того ж, у період другої половини

XIX століття починають формуватись капіталістичні відносини: розвивається промисловість та торгівля і країни потребують ще більшої кількості досвідчених працівників у великої кількості сфер життя. Ця проблема стає дуже важливою для Одеського регіону, відомого своїм морським портом.

У другій половині XIX – початку XX ст. наукові товариства стали об'єктом вивчення досить широкого кола науковців. Проблеми становлення та розвитку пам'яткоохоронної справи на Півдні України приділяли увагу такі відомі історики, археологи, краєзнавці, як П. К. Брун, А. І. Маркевич, А. К. Марков, А. С. Синявський, В. Н. Юргевич, які особисто збирали, вивчали і аналізували регіональні пам'ятки старовини. Їх праці, що мали переважно

описовий характер, містили цікавий фактичний матеріал.

На сучасному етапі з'явився ряд наукових праць, які відзначаються глибоким підходом до діяльності товариств у XIX ст. Спробу відтворити історію товариств і дати належну оцінку їх діяльності у галузі дослідження та збереження давніх пам'яток зробили С. Заремба, М. Ковун, А. Непомнящий, І. Симоненко, В. Хмарський.

Метою статті є вивчення та розкриття сутності діяльності наукових та просвітянських товариств та їх вплив на розвиток гімназійної освіти та внесок у розвиток і демократизацію науки та справу популяризації наукових знань у другій половині XIX – початку XX століття в Україні.

Особливості впливу наукових та просвітянських товариств на розвиток гімназійної освіти в Україні та зокрема в Одеському регіоні. В останні десятиріччя XIX століття та на початку XX ст. було засновано багато нових наукових товариств переважно історичного та філологічного спрямування. Серед історико-філологічних товариств в Україні можна згадати насамперед Церковно-археологічне товариство при Київській Духовній академії (1872), Історичне товариство Нестора Літописця при Київському університеті (1873–1932), Історико-філологічне товариство при Харківському університеті (1877–1919), Історико-філологічне товариство при Одеському університеті (1889–1917), Історико-філологічне товариство при Ніженському історико-філологічному інституті (1894–1920).

Наукові товариства робили помітний внесок у розвиток і демократизацію науки та справу популяризації наукових знань. Багато з них діяли при університетах. Так, при Київському університеті налічувалося десять наукових товариств, при Харківському – працювало вісім, у Новоросійському – чотири. Велике значення для розвитку технічних знань в Україні мали філіали Російського технічного товариства у Києві, Одесі, Харкові та інших містах (Шнейберг Я.А., 1985, с.104-106).

Товариство ім. Шевченка. Головним науковим товариством було товариство ім. Шевченка, яке було засновано у 1873 році у Львові. У перші часи свого існування товариство займалося лише видавничою та літературною діяльністю: наприклад, видавали журнали “Правда” та “Дослідження у галузі руської мови”, але у 1892 році головні члени товариства, розуміючи необхідність поширити власний профіль, приймають новий Статут та стають майже багатопрофільною академією наук, визнаючи три великі секції: історично-філософську, філологічну та математично-природописно-лікарську. Треба відмітити, що розвиток наук у сфері філології того часу розвивався досить повільно, залишаючи майбутнім дослідникам велике поле для діяльності, саме тому створення подібної секції у товаристві ім. Шевченка дозволило організації стати більш

відомою. До того ж, саме у ці роки починається організація бібліотеки і музею товариства.

Великий внесок для розвитку товариства зробив Є. Милорадович, бо саме завдяки матеріальній допомозі (двадцять тисяч крон) товариство змогло почати своє існування. Окрім Є. Милорадовича, ще велика кількість відомих письменників та вчених допомагали подальшому розвитку науки та освіти другої половини XIX століття, серед них М. Грушевський, який згодом очолював історико-філософську секцію, І. Франко та В. Гнатюк, що займалися виданням та редагуванням наукових праць та декілька іноземних вчених: О. Брюкнер, О. Шахматов, А. Єнсен та ін.

Згадуючи про діяльність наукового товариства ім. Шевченка, треба сказати про їх видавничу діяльність. Окрім друкування наукових праць своїх членів, організація займалась також створенням та виданням підручників, зокрема, для гімназій. Відомо, що у зазначений період підручників у середніх учбових закладах не вистачало: багато учнів залишалося без книг, не маючи змоги готуватись для подальших занять, саме тому розповсюдження книг по учбовим закладам сприяло подальшому розвитку освіти періоду другої половини XIX – початку XX століття (*Семчишин М.*, 1993, с. 346-347).

Просвітянське товариство “Просвіта”. Головним же просвітянським товариством була “Просвіта”, яка була створена із дозволом міністерства освіти у 1868 році в Галичині і яка згодом поширилась майже на всю Україну. Члени “Просвіти” були впевнені, що жодна країна не може бути вільною і незалежною, маючи при цьому таку велику кількість неграмотних людей.

Офіційне відкриття “Просвіти” відбулося 1 грудня, що було вихідним днем як для урядовців, так і для шкільної та університетської молоді. Таким чином, члени товариства сподівались зібрати на відкритті велику кількість людей – своїх майбутніх представників, але їхні сподівання так і не здійснились.

У перші роки товариство було у дуже складних умовах: не маючи власного приміщення, зібрання проводили на квартирах членів організації: К. Сушкевича або А. Вахнянина. Незважаючи на це, просвітницька секція почала активно готувати книжки для народу та підручники для гімназистів. На одному із загальних зборів, товариство вирішило проводити різні розважально-навчальні заклади: постановки п'єс, вечорниць та наукових конференцій. Багато членів спілки, що працювали викладачами у гімназіях, приводили своїх учнів на ці заходи, що могли надати гімназістам додаткових знань.

Повернути громадську думку в бік необхідності розширення господарської освіти намагаються приватні особи, шляхом підготовки та випуску популярних періодичних видань. С. Шехович від 1863 до 1864 року видає газету “Дім і школа”, у якій також висловлено думку щодо втручання сім'ї у

виховний процес. Висловлюється думка, що батьки та вчителі повинні сумісними зусиллями займатись вихованням дитини та вести постійний зв'язок між собою. Цьому правилу, наприклад, слідували викладачі Одеської жіночої Маріїнської гімназії.

Велику роботу провів Ю. Лаврівський в справі утвердження самостійності української мови та літератури. Разом з Головним Відділом він підготував чимало звернень до міністерства освіти у Відні, на частину з яких було отримано позитивну відповідь. Зокрема, від 1867 року затверджено навчання українській мові в чотирьох початкових класах академічної гімназії.

Згодом “Просвіта” передає повноваження друкування шкільних підручників науковому товариству ім. Т.Г. Шевченка, приділяючи більше уваги саме народному вихованню (Маланюк Є., 1992, с. 148).

В Одесі “Просвіту” створено у 1905 році, головою був І. Луценко, а його заступником С. Шелухін. Всього у складі Одеської “Просвіти” було 158 чоловік. Місцеве товариство робило багато звернень до міністерства освіти, пропонуючи власні ідеї для подальшого розвитку усіх навчальних закладів. Так, члени Одеської “Просвіти” пропонували створити українську двокласну школу, а також українську гімназію та приватне підготовче училище для дітей. Детально розробивши навчальний план, члени товариства відмічали, що навчання буде вестись українською мовою, але російській мові також буде приділятися багато уваги.

Л. М. Шелухіна, одна з членів Одеської “Просвіти”, вперше запропонувала створювати для дітей різні освітньо-розважальні заходи. Так, у помешканні “Просвіти” кожного року влаштовували різдвяну ялинку, на яку було запрошено більш ніж триста дітей. Члени товариства також запрошують в Одесу відомих вчених, істориків та викладачів, що влаштовують власні лекції як для дорослих, так і для дітей. Згодом подібні заходи стають традицією Одеської “Просвіти” і відбуваються постійно.

Товариство “Руська школа”. Говорячи про вплив просвітянських товариств на освіту, треба згадати також товариство “Руська школа”, яке було засновано за ініціативи О. Поповича у 1887 році. Якщо більшість товариств займалось не тільки проблемами освіти, а ще й громадською діяльністю, то “Руська школа”, членами якого були викладачі шкіл та університетів, мала за мету лише покращення освітніх проблем. Так, вони намагались допомагати приватним школам в організації навчання, створювати навчальні курси та підвищення кваліфікації вчителів. Курси допомагали майбутнім учням підготуватись до навчання у гімназіях, а підвищення кваліфікації педагогів дозволяла викладачам дізнатись про новітні методики викладання та підвищити власні знання у своїй сфері викладання. Крім того, окремим учням надавалась фінансова підтримка, що давала змогу талановитим, але незаможним учням отримати гарну освіту та покращити власне життя.

“Товариство педагогічне”. Схожою до “Руської школи” було також “Товариство педагогічне”, що займалось створенням українських гімназій та намагалось зрівняти в правах реальні та класичні гімназії. Як відомо, у період другої половини XIX – початку XX століття право для подальшого навчання в університетах надавали лише класичні гімназії, в той час як реальні дозволяли продовжити отримувати освіту лише у технічних навчальних закладах. Проте міністерство освіти Росії не підтримало цю ідею, тому “Товариство педагогічне” змушено було створювати власні підготовчі курси та приватні гімназії для поширення інтересу до освіти серед усіх верств населення (Попова Н. В., 1917, с. 129).

Треба відмітити, що це товариство турбували також загальні питання щодо виховання учнів. Так, на загальних зборах вирішували чи справді тілесні покарання сприяють покращенню навчального процесу та чи потрібно змушувати гімназистів вивчати напам'ять таку велику кількість інформації.

Всеукраїнська учительська спілка. У 1917 році відбувається Всеукраїнська учительська спілка, на якій також було розглянуто дані проблеми. Зокрема, велика кількість викладачів була стурбована недостатнім рівнем естетичного виховання школярів, пропонуючи влаштовувати для учнів вечори пам'яті відомих письменників та ставити вистави за відомими літературними творами.

Однак, головною турботою ВУС була загальна ситуація в учбових закладах: стан приміщень в університетах та гімназіях, зарплати викладачів, відсутність достатньої кількості підручників та ін.

“Січ”, “Пласт” та “Сокол”. Збільшення кількості військових училищ та зростаючий інтерес у навчальних закладах до фізичного стану учнів сприяло створенню громадсько-спортивних організацій, що займались покращенням фізичного здоров'я молоді. В Україні вони були представлені трьома товариствами “Січ”, “Пласт” та “Сокол”. Саме він стає початком створення подальших молодіжних організацій. Основою метою “Сокола” було виховання свідомого та фізично здорового громадянина. Цікаво, що за основу товариство взяло десять заповідей із Біблії та на їх принципах заснувало власні правила та обов'язки. Представники організації проводили так звані Сокольські свята, намагаючись звернути увагу громадськості на власні ідеї.

Наступне товариство “Січ” виникає у 1900 році і окрім фізичних пропагандує ще культурно-просвітницькі ідеї.

Товариство “Пласт”, на відміну від перших двох, займалось фізичним вихованням молоді починаючи ще з дошкільного віку, у той час як у товариства “Січ” та “Сокол” можливо було вступити лише повнолітнім. “Сокол” також займався вихованням неповнолітніх, відкриваючи для цього спеціальні спортивні кружки та секції, але діти мали змогу ставати повноцінними членами “Сокола” лише по досягненню вісімнадцяти років (Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993).

Висновки. Отже, у другій половині XIX початку XX століття відбувається покращення економічних та політичних зв'язків Російської імперії з іншими країнами. Таким чином, виникає потреба у більшій кількості кваліфікованих працівників. На теренах цих подій виникають наукові та просвітницькі товариства, більшість з яких були стурбовані незадовільним станом освіти, зокрема, великою кількістю не писемних в Україні та зокрема в Одеському регіоні.

Більшість просвітянських товариств займалось друком підручників для гімназій та інших учбових

закладів, влаштовувало різні наукові та розважальні заходи, а також намагалось вирішити питання стосовно освіти українців. Наукові товариства, окрім друку підручників, влаштовували також спеціальні курси для підвищення вчительської класифікації. Але загальна діяльність наукових та просвітянських товариств була направлена на покращення грамотності серед селян та незаможних людей. Таким чином, просвітянські та наукові товариства зіграли не останню роль у подальшому розвитку усїєї ланки освіти, зокрема, і гімназійної.

Література

Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.

Попова Н. В. К истории Всероссийского учительского союза. – М., 1917

Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993

Статут “Просвіти”.

Шнейберг, Я. А. Василий Владимирович Петров / Я. А. Шнейберг. – М. : Наука, 1985

References

Malanyuk E. Essays of the history of our culture. – K., 1992. (in Ukrainian)

Popova N. V. On the history of the All-Russian Teachers Union. – M., 1917 (in Russian)

Semchishin M. A Thousand Years of Ukrainian culture. – K., 1993 (in Ukrainian)

Statut “Prosviti”.(in Ukrainian)

Shnejberg, Ja. A. Vasilij Vladimirovich Petrov / Ja. A. Shnejberg. – M.: Nauka, 1985 (in Russian)

Лиана Солжарян

ВЛИЯНИЕ НАУЧНЫХ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИХ ОБЩЕСТВ НА РАЗВИТИЕ ГИМНАЗИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассматривается деятельность научных и просветительских обществ и их влияние на развитие гимназического образования во второй половине XIX – начале XX века в Украине и в частности в Одесском регионе; раскрыта сущность обществ и изучены их вклады в развитие и демократизацию науки и популяризации научных знаний; проанализированы ряд просветительских обществ, которые функционировали в указанный период и осуществляли работу над состоянием образования и количеством неграмотных граждан Украины.

Ключевые слова: научные общества; просветительские общества; гимназическое образование; вторая половина XIX – начало XX века.

Liana Solkarian

THE IMPACT OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SOCIETIES ON THE DEVELOPMENT OF GYMNASIUMS IN UKRAINE

The article examines the activities of scientific and educational societies and their impact on the development of high school education in the second half of XIX – early XX century in Ukraine and particular in the Odessa region; reveals the essence of societies and study their contribution to the development and democratization of science and popularization of scientific knowledge; analyzed a number of educational organizations which functioned during the period and carried out work on the state of education and the number of illiterate citizens of Ukraine. During the late nineteenth – early twentieth century was the rapid development of culture, which also influenced the changes that were taking place in education. Along with reforms in education also contributes a large amount of the educational and scientific organizations, which in the period became great popularity.

In the late nineteenth early twentieth century economic and political ties with other countries were improved in Ukraine. Thus, there is a need for more skilled workers. Within the walls of these events, there were a large number of scientific and educational societies, most of them were concerned about the current state of education, in particular, the number of illiterate people in Ukraine and particularly in the Odessa region.

Most societies were involved with the educational textbooks published for schools and other educational institutions, and organized various scientific and recreational activities, and tried to solve some specific questions about education. Scientific Society, in addition to print books, arranged special courses to improve the teaching of classification. But along with the educational activities and scientific societies a referral was to improve the state of education among farmers and poor people.

Keywords: scientific societies; educational societies; school education; the second half of XIX – early XX century.

Рецензенти:

Линенко А.Ф. – д. пед. н., проф.

Осіпова Т.Ю. – канд. пед. н., доцент

Стаття надійшла до редакції 21.05.2014

УДК 378.091(477.54)

Тетяна Фарбак

ОСОБИСТІТЬ М.О. ЛАВРОВСЬКОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Актуалізуються основні напрями управлінської, організаційно-педагогічної діяльності М.О. Лавровського у Харківському імператорському університеті в період його перебування на посадах завідувача кафедри педагогіки (1852-1862), декана історико-філологічного факультету (1862-1874 р.р.).

Ключові слова: університет; дослідження; промова; професор; організаційно-педагогічна діяльність; руська історія і словесність; педагог.

Вступ. Пошуки шляхів оновлення системи вищої освіти в Україні зумовлюють об'єктивну потребу у вивченні й переосмисленні історико-педагогічного досвіду минулого і творчого його використання. Життєдіяльність і творча спадщина вітчизняних педагогів дедалі більше стає об'єктом наукових пошуків. Більш детальний та об'єктивний аналіз окремих напрямів діяльності видатних педагогів є невід'ємною складовою цілісного історико-педагогічного дослідження.

Метою нашої публікації є розкриття окремих аспектів адміністративної та організаційно-педагогічної діяльності М.О. Лавровського у Харківському імператорському університеті. Згадки про діяльність М.О. Лавровського у Харківському університеті знаходимо у працях Д.І. Багалія, М.Г. Халанського, А.С. Буділовича, М.Ф. Сумцова. До сучасних досліджень належать статті І.Г. Булашенка, С.М. Куліша, А.Ю. Долапчі, А.М. Тимченко, Л.П. Юрченко, Л.С. Нечепоренко, Н.М. Дем'яненко та інших, проте не існує жодного дослідження організаційно-управлінської діяльності декана історико-філологічного факультету у Харківського університету (1862-1874 р.р.).

Документальна база дослідження обмежена протоколами засідань ради університету (1853-1874 р.р.), оглядами викладання предметів в університеті (1862-1873 р.р.).

М.О. Лавровський – науковець-педагог другої половини XIX ст., який понад 40 років (1852-1899 р.р.) поєднував наукову, навчальну, управлінську, організаційно-педагогічну діяльність, працював на посадах завідувача кафедри педагогіки (1852-1862 р.р.), декана історико-філологічного факультету (1862-1874 р.р.) Харківського імператорського університету, директора Ніжинського історико-філологічного інституту, ректора Варшавського університету (1882-1890 р.р.), піклувальника Ризького навчального округу (1890-1899 р.р.).

Виpusкник Головного педагогічного інституту (Санкт-Петербург), М.О. Лавровський був призначений ад'юнктом кафедри педагогіки Харківського університету (1853 р.). На той час в університеті вже працював його молодший брат, Петро Олексійович Лавровський. У "Протоколах засідань ради університету", "Оглядах

викладання предметів" їх позначають так: Микола Олексійович – Лавровський 1-й, Петро Олексійович – Лавровський 2-й.

Свою професійну діяльність М.О. Лавровський розпочав з посади завідувача кафедри педагогіки (1852 р.). Його знання з педагогіки вирізнялися ґрунтовністю й глибиною (Грот К.Я., 1929, с. 404). Курс педагогіки вчений викладав за наступною схемою: історія педагогіки (1 год. на тиждень), теорія педагогіки (2 год.) та практичні заняття (2 год. дидактичні вправи) (Обозрение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете, 1873, с.1-90). Л.П. Юрченко в авторефераті дисертації "Развитие педагогики высшей школы в Харьковском университете" зазначила, що дослідники віднайшли студентські роботи, виконані під керівництвом М.О. Лавровського на історико-педагогічну тематику "Про педагогічні ідеї Ж.Ж. Руссо", "Про виховання і навчання жінок", "Навчання у початкових класах" (Юрченко Л.П., 1981, с. 8). Отже, М.О. Лавровський здійснив перші кроки до організації самостійної науково-дослідної роботи студентів.

У 1862 р. М.О. Лавровського обрано деканом історико-філологічного факультету, цю посаду він обіймав з 1862 до 1874 р. (Формулярные списки директора, преподавателей и профессоров института, 1880, арк. 2).

1862 р. – рік активної роботи уряду, університетів, громадськості над загальним Статутом імператорських університетів. Професори Харківського університету взяли активну участь в його обговоренні. Так, члени ради Харківського імператорського університету надали свої пропозиції та зауваження до Проекту загального Статуту Імператорських університетів, які містять і "окрему думку" М.О. Лавровського, де, як зазначає Д.І. Багалій, він підтримав ідею автономії університету (Замечания на проект Устава университетов, 1863, с. 350). Статут 1863 р. – найдемократичніший Статут, який відродив університетську автономію і був із задоволенням сприйнятий студентами. Ректор університету В.Я. Кочетов у своїй доповіді на початку 1864 р. відзначив "кардинальні покращення, які стосуються найбільш суттєвих сторін університетського життя", і висловив впевненість, що "вчена колегія стане живим органом, а внутрішнє життя університету буде рости